

Maria Waclawek
Uniwersytet w Lublanie
Lublana

Zoo Jana Brzechwy a uczenie dzieci języka polskiego jako odziedziczonego

ZOO by Jan Brzechwa and teaching Polish as a foreign language to children

Abstract: Literary texts presented to children during Polish as a foreign language classes must be suitable for the purposes of the lesson as well as the learners' language competence, interests and intellectual and cognitive abilities. Brzechwa's poems about animals are of great educational and didactic value. The animals represent different features reflected in certain idiomatic expressions that create the linguistic image of the world. Brzechwa's poems can be used for various linguistic exercises; they can also inspire children to create their own texts.

Keywords: inherited language, teaching children, Jan Brzechwa

Polacy przebywający wraz z rodzinami poza granicami RP starają się swojemu potomstwu przekazywać język polski, będący wyznacznikiem ich tożsamości, a także istotnym łącznikiem z krajem i jego dziedzictwem narodowym (Lipińska, Seretny 2011). Dzieci w środowisku egzolingwalnym przyswajają polszczyznę głównie w odmianie mówionej, jej znajomość zwykle – w porównaniu z językiem (funkcjonalnie) pierwszym – jest mniejsza, dlatego w tym przypadku słuszne jest posługiwanie się określeniem język polski jako odziedziczony (JPJOD)¹.

Coraz częściej mówi się o konieczności zmian w dotychczasowych programach, podręcznikach i sposobie pracy nauczycieli JPJOD: o niekopiowaniu polskiego modelu kształcenia mocno uwypuklającego perspektywę historycznoliteracką, o większym dostosowaniu do oczekiwań i do poziomu językowego podopiecznych, a więc o potrzebie łączenia metod nauczania

---

¹ Szczegółowo na temat JPJOD pisały m.in. Ewa Lipińska i Anna Seretny (2012, 19–32; 88–89).

języka pierwszego i obcego przy zintegrowanym kształceniu sprawności i podsystemów językowych (zob. Lipińska, Pukas-Palimąka 2009; Lipińska, Seretny 2011; 2012; Czeniek 2014). Ważne jest wykształcenie świadomego użytkownika języka, dlatego celem zajęć JPJOD, podobnie jak języka obcego, powinno być w szczególności rozwijanie kompetencji komunikacyjnych i kompetencji językowych (ESOKJ 2003, 94–114; Komorowska 2005, 10), dokonujące się w duchu nauczania międzykulturowego (zob. Torenc 2007; Bialek 2009) i dialogicznego (Zarzycka 2010). Podkreśla się postulat uczenia języka przez literaturę oraz literatury przez język ze szczególnym uwzględnieniem metody skorelowanej, czyli kształcenia językowo-historyczno-literackiego, w którym kompetencję literacką rozwija się „na bazie kompetencji językowej, gdyż to język otwiera drzwi literaturze, a nie na odwrót” (Lipińska, Seretny 2012, 109). Takie podejście różni się od tradycji uczenia polonijnego, dąży do większej funkcjonalizacji recepcji utworów literackich przy jednoczesnym respektowaniu ich jako nośnika dziedzictwa kulturowego.

Literatura piękna wykorzystywana na lekcjach JPJOD jest zwykle przykładem użycia tekstu autentycznego² (ESOKJ 2003, 89). Utwory powinny być dostosowane do celów nauczania, możliwości poznawczych, poziomu intelektualnego i psychicznego odbiorców oraz ich stopnia zaawansowania językowego (Dunin-Dudkowska, Trębska-Kerntopf 1998, 38–39), a także dobrane ze względu na kryterium emocjonalno-motywacyjne, a więc tak, by zachęcały do aktywnego odbioru, rozwoju kompetencji komunikacyjnych (Kozłowski 1991, 20), a także twórczego naśladowstwa. W kontekście nauczania dzieci JPJOD potrzebne jest wykorzystanie tekstów z kręgu literatury przeznaczonej dla tego typu odbiorców, poruszającej tematykę i problemy bliskie uczniom i – jak już wspomniano – językowo do nich dostosowanej. Literatura dziecięca ze względu na cele dydaktyczno-wychowawcze prezentuje postawy, z którymi uczący mogą się identyfikować, które mogą uznać za godne naśladowania. Ponadto specyfiką tzw. „literatury osobnej” są atrakcyjne wizualnie elementy ikonograficzne – nierzadko stanowiące integralną część dzieł, co ma wspomagać pozytywny odbiór (Kozłowski 1991, 95–99). Wśród korzyści płynących z wykorzystania literatury, w tym poezji, na zajęciach z JPJOD dla dzieci (podobnie jak z JPJO) warto wymienić:

- pomoc w opanowywaniu języka (w tym wymowy – jeśli tekst jest wzorcowo odtwarzany; konstrukcji gramatycznych i składniowych,

---

² O roli adaptacji literackich w celach glottodydaktycznych pisali m.in. Aleksander Kozłowski (1991, 29–33); Anna Dunin-Dudkowska i Anna Trębska-Kerntopf (1998); Wioletta Hajduk-Gawron (2013).

w poznaniu oraz rozszerzeniu biernego i czynnego zasobu słownictwa, w tym związków frazeologicznych);

- usprawnienie procesu dydaktycznego (aktywizacja, pozytywne nastawienie dzięki elementom ludycznym i emocjonalizacji, wyzwalaniu przeżyć związanych z recepcją, pamięciowym opanowywaniem tekstu i recytacją);
- rozwijanie talentów artystycznych oraz kompetencji psychospołecznych, w tym: kreatywności, interakcji, zaspokajanie potrzeby samorealizacji, uznania czy występów przed audytorium;
- wprowadzanie treści w taki sposób, aby oddziaływały multisensorycznie – angażując różne kanały percepcji: foniczny, wizualny i kinestetyczny (Dawidziak-Kładoczna 2008, 38).

Poza tym – w odróżnieniu od utworów prozatorskich – wiersze zazwyczaj mają krótką formę, zatem mogą być eksplorowane w krótszych jednostkach czasowych, np. w trakcie jednej lekcji.

Autorem, którego wiersze dobrze nadają się na zajęcia JPJOD z dziećmi, jest Jan Brzechwa, a właściwie Jan Wiktor Lesman. W przypadku jego twórczości, zdaniem Ryszarda Matuszyńskiego: „Mistrzowskie opanowanie reguł tradycyjnego warsztatu, wirtuozeria wersyfikacyjna okazały się niezawodnymi sojusznikami treściowego nowatorstwa” (Brzechwa 1981, 15). Poezje Brzechwy adresowaną do dzieci (a raczej *Do Matek*) cechuje niebanalna obserwacja rzeczywistości i języka jako narzędzia jej opisu. Autor *Samochwały* okazał się także znakomitym dydaktykiem, który bez zbędnego moralizatorstwa „bawił, jednocześnie pokazując młodym słuchaczom, które zachowania i postawy są właściwe, a które naganne” (Fastyn 2010, 267). Glottodydaktycy podkreślają przydatność jego utworów w nauce prawidłowej wymowy i intonacji, w utrwaleniu poprawnych form gramatycznych i konstrukcji składniowych, w rozbudowie bazy słownikowej, w pokazaniu wzorów zachowań i realiów kulturowych, a także w przybliżeniu twórczości literackiej; ponadto doceniają atrakcyjność „dramatyczną” wierszy, która powoduje, że chętnie są one odczytywane, recytowane i inscenizowane (zob. Achtelek, Smereczniak 2005; Fastyn 2010)³.

Szczególnie atrakcyjne dla młodszego odbiorcy wydają się wiersze Brzechwy, których bohaterami są zwierzęta. Teksty te są interesujące tak ze

---

³ Popularność twórczości Brzechwy w kontekście JPJO potwierdzają również badania Piotra Garncarka, który, przedstawiając listę publikowanych w podręcznikach utworów literackich, kilkakrotnie wymienił teksty omawianego autora (Garncarek 1997, 56–62).

względu na specyfikę pracy z dzieckiem, jak i na to, czego i w jaki sposób chcemy je nauczyć:

- świat zwierząt jest ciekawy i bliski: dzieci lubią kontakt ze zwierzętami, same często mają pupili w domu, w zabawach imitują zwierzęta (wydawanie odgłosów; przebieranie się za nie; zachowywanie jak one itd.); poza tym niejednokrotnie bohaterami bajek i filmów dla młodszych są postaci zwierzęce;
- emocje, jakie zwierzęta budzą u dzieci, zachęcają do wypowiedzania się, opisu, co usprawnia wprowadzenie i utrwalanie nowej leksyki (nazw zwierząt, typowych określeń, czynności, stanów, onomatopei itd.); poza tym wierszyki te zwykle są zabawne (występuje tam komizm sytuacyjny, słowny i/lub postaci);
- zwierzętom przypisuje się konkretne cechy (wyglądu, charakteru, zachowania itd.) niosące różnie waloryzowane konotacje; często oddają to utrwalone w języku i kulturze danego narodu (danych narodów) formy językowe, w tym frazeologizmy (nierzadko tworzone na zasadzie porównania, np.: *uparty jak osioł, dumny jak pan, żyć jak pies z kotem*), stanowiące dziedzictwo i wyrażany za pomocą języka sposób postrzegania świata;
- często wiersze zwierzęce są dobrym pretekstem do ćwiczeń *stricte* językowych (fleksji, np. koniugacji w danym czasie; odmiany rzeczowników rodzaju nijakiego zakończonych na *-e* typu *zwierzę, szczenię*; słowotwórstwa – w tym tworzenia zdrobnień i spieszczzeń, np. *kot – kotek – kote-człek*, tak częstych w języku dzieci i skierowanym do dzieci⁴ czy gier językowych, w tym opalizacji znaczeń i defrazeologizacji); a także pretekstem do tworzenia własnych tekstów prozatorskich czy wierszowanych;
- utwory o tej tematyce mają również walor dydaktyczno-wychowawczy, prowokują do rozmowy na temat tego, jak należy traktować zwierzęta (domowe, gospodarcze, dzikie – te ostatnie zwłaszcza zimą), po co są ogrody zoologiczne itd.

Na lekcjach JPJOD z dziećmi trzeba wykorzystać ludyczne strategie nauczania, gdyż dla dzieci zabawa jest naturalną formą uprzyjemniania czasu, a zarazem formą nauki i pracy (Markowski 2001, 55). Takie techniki jak zabawa językowa, gra, symulacja, formy teatralne, happening, muzyka i śpiew (Siek-Piskozub 2001, 20–35) służą opanowaniu określonej wiedzy i/lub sprawności, przy jednoczesnym osiągnięciu przez uczących się celu ludyczne-

---

⁴ Przykładowy konspekt lekcji JPJO dla dzieci, dotyczący nauki zdrobnień na przykładzie nazw zwierząt, opracowała Małgorzata Dawidziak-Kładoczną (2008, 39–41).

go, którym jest „doświadczenie uczucia przyjemności, rozbawienia, osiągnięcie sukcesu” (Siek-Piskozub 2001, 19).

Warto tworzyć własne materiały dostosowane do potrzeb znanej nam grupy, co jest zajęciem praco- i czasochłonnym, a przez to – niestety – nie zawsze w pełni możliwym. Powinno się zatem korzystać z wielu pomocy dydaktycznych przeznaczonych dla dzieci w Polsce, jak i dla cudzoziemców uczących się polskiego jako obcego. Ciekawe przykłady zabaw (krzyżówek, rebusów, labiryntów, układanek itd.) nawiązujących do znanych wierszy Brzechwy i Tuwima, przeznaczonych dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym oferuje np. *Wielka księga zgadywanek* (Podgórska 2005)⁵. Wiersze Brzechwy – nie tylko te, których bohaterami są zwierzęta – z powodzeniem są wykorzystywane w glottodydaktyce języka polskiego tak dorosłych (por. Lewiński 2001, 159–169; Madeja, Morcinek 2007, 158–167; Ahtelik, Smereczniak 2005), jak i dzieci (Ahtelik, Niesporek-Szamburska 2012, 75). Nieocenioną pomocą we wprowadzaniu i utrzymywaniu lekcji są nagrania audio i wideo, w tym m.in. *Lekcja kleksografii* oraz inne aranżacje muzyczne z *Akademii Pana Kleksa* wyreżyserowanej przez Krzysztofa Gradowskiego.

Przedstawione w opracowaniu przykładowe ćwiczenia, które można wykorzystać na zajęciach zakładających wprowadzenie wybranych wierszy Brzechwy o tematyce zwierzęcej ze zbioru *Zoo* (Brzechwa 2013, 81–89), stanowią zbiór obszerny – większy niż na jedną jednostkę lekcyjną (bo też nie układają się w konspekt lekcji przeznaczonej dla konkretnej grupy uczniów). Wykorzystuje się w nich różne metody (m.in.: eksponująca – wykorzystanie ilustracji, nagrań; podająca, np. pogadanka, objaśnienie; aktywizująca, burza mózgów itd.) i formy pracy (indywidualna, zbiorowa, w grupach). Ćwiczenia przewidziane są dla dzieci w różnym wieku i o różnym stopniu zaawansowania językowego. Takie podejście służy pokazaniu uniwersalności tekstów Brzechwy.

Przykładowe ćwiczenia do zbioru *Zoo* Jana Brzechwy

1. Przypomnienie lub wprowadzenie nazw zwierząt

1.1 Prezentacja multimedialna lub pokaz plansz

Uczniowie podzieleni na dwie drużyny otrzymują po dużej kartce papieru i markerze. Grupy wybierają dla siebie nazwy i sekretarza, którego zadaniem będzie zapisywanie na kartce nazw zwierząt. Nauczyciel pokazuje plansze

---

⁵ Pomocne mogą okazać się również zabawy dotyczące znajomości treści *Akademii Pana Kleksa* zaproponowane przez Marcina Kowalskiego (2005).

(slajdy prezentacji) ze zwierzętami, których nazwy uczniowie poznali wcześniej lub powinni znać, są podobne w języku pierwszym i drugim, ewentualnie mogą stanowić problem dla uczących się (np. ze względu na bliskość językową lub jej brak)⁶; przykładowe nazwy (w porządku alfabetycznym): *chomik, geś, kaczką, koń, kot, lem, lis, niedźwiedź, papuga, pies, słoń, tygrys, wąż, zebra, kangur, żyrafa*. Zadaniem uczniów jest (cicha) konsultacja w obrębie grupy i próba poprawnego zapisu słów przez sekretarza. Po skończonej prezentacji kartki z zapisanymi nazwami zostają przywieszane w widocznym miejscu obok tablicy. Nauczyciel jeszcze raz pokazuje plansze (slajdy) tym razem wraz z napisami nazw zwierząt. Sprawdza wynotowane nazwy. Wygrywa drużyna, która podała najwięcej poprawnie zapisanych nazw.

1.2 Klasyfikacja zwierząt ze względu na miejsce występowania

Uczniowie (indywidualnie lub w parach – w zależności od wcześniejszych ustaleń) odpowiednio klasyfikują nazwy zwierząt z ćwiczenia 1., wpisując je do właściwych grup (dom, gospodarstwo, zoo, las). Dzieci mogą podać inne znane im nazwy istot.

**Gdzie żyją przedstawione na rysunkach zwierzęta?
Czy znasz jeszcze inne zwierzęta, które występują w tych miejscach?**

W domu	W gospodarstwie (na farmie)	W lesie	W zoo

Po stworzeniu listy następuje wspólne odczytanie propozycji podziału. Możliwe jest przydzielenie do więcej niż jednej grupy (np. *wąż*: w lesie, w zoo, w domu, obok gospodarstwa), co ma wywołać pożądaną dyskusję.

1.3. Zagadki

Zadaniem uczniów jest podanie właściwej nazwy zwierzęcia na podstawie czytanej przez nauczyciela definicji (wersja łatwiejsza) lub rymowanki (wersja trudniejsza)⁷:

⁶ Por. polskie i słoweńskie nazwy: *mysz – miš, słoń – slon, geś – gos, niedźwiedź – medved*, ale: *kaczka – raca, wąż – kača*.

⁷ Inną formą takiej zabawy – pożyteczną zwłaszcza w przypadku młodszych dzieci – może być pantomima odgrywana przez uczniów (dzieci w tajemnicy przed innymi wybierają zwierzę, które chcą przedstawić lub losują kartki, na których zanotowana jest nazwa zwierzęcia, ewentualnie nauczyciel szepce na ucho, jakie zwierzę ma zostać pokazane).

- a) przykładowe definicje: ‘małe zwierzę, najczęściej domowe, gromadzi zapasy, dzięki którym ma duże policzki’; ‘torbacz, którego można spotkać w Australii’; ‘afrykański drapieżnik z gęstą grzywą, jest nazywany królem zwierząt’; ‘duże zwierzę, które zapada w sen zimowy, może być brunatny (np. grizzly), polarny itd.’; ‘największe współcześnie żyjące zwierzę lądowe, ma duże uszy i trąbę’; ‘jest podobna do konia, ma białe pasy na czarnej sierści’; ‘najwyższe współcześnie żyjące zwierzę lądowe, ma bardzo długą szyję’;
- b) przykładowe zgadywanki:

Nie sieje, nie orze,
a magazynuje zboże!
Ciągnie plony do norki,
policzki ma jak worki.
Zbiera plony rolnika.
Czy też znacie...?

Ryczy bardzo głośno,
długą grzywą kiwa.
On jest królem zwierząt,
a jak się nazywa?

Ten doskonały skoczek,
nawet gdy ma roczek,
lubi być przechowywany
w torbie na brzuchu swojej mamy.

Kiedy ciepła wiosna
stopi śnieg i lód,
on budzi się ze snu
i pyta o miód.

Które zwierzę,
może wiecie,
ma najdłuższy
nos na świecie?

To zwierzę żyje w Afryce
albo też w ZOO czasem.
Po innej przechodzisz ulicę,
jest malowana w pasy⁸.

Klucz: chomik, kangur, lew, niedźwiedź, słoń, zebra, żyrafa.

⁸ Skorek 1999, 36, 83, 124, 158, 222, 285.

Wygrywa osoba, która wskaże najwięcej poprawnych odpowiedzi. W grze wykorzystuje się te same nazwy zwierząt, które były we wcześniejszych dwóch ćwiczeniach. To zadanie można wykonać również na końcu lekcji (jako podsumowanie) lub na początku kolejnej (jako powtórzenie leksyki). Nauczyciel powinien zwracać uwagę na to, aby czytane definicje/zgadywanki nie były zbyt skomplikowane językowo, tłumaczyć kluczowe słówka (np. pokazywać/rysować trąbę, uszy słonia, tworzyć dodatkowe definicje, np. *drapieżnik* to ‘drapieżne zwierzę, czyli takie, które atakuje’).

1.4. Odmiana rzeczownika *zwierzę* (ćwiczenia dla nieco starszych dzieci, mających lepszą znajomość języka polskiego i świadomość jego systemu).

A. Uzupełnij tabelę (odmiana rzeczownika *zwierzę*).

zwierzęciu zwierzę	zwierzętach zwierzęcia	zwierzęta zwierząt	zwierzę zwierzęciem	zwierzętami zwierzętom
-----------------------	---------------------------	-----------------------	------------------------	---------------------------

Przypadek	Liczba pojedyncza 	Liczba mnoga
Mianownik (kto? co?) <i>To .....</i>	zwierzę	
Dopełniacz (kogo? czego?) <i>Nie ma .....</i>		
Celownik (komu? czemu?) <i>Przeglądam się .....</i>	zwierzęciu	
Biernik (kogo? co?) <i>Widzę .....</i>		zwierzęta
Narzędnik (kim? czym?) <i>Interesuję się .....</i>		
Miejscownik (o kim? o czym?) <i>Często myślę o .....</i>		

B. Zwierzę, zwierzęcia, zwierzęciem, zwierzęciu, zwierzęta, zwierząt, zwierzętom, zwierzętami, zwierzętach? Proszę uzupełnić tekst właściwą formą rzeczownika *zwierzę*.

Jakie jest moje ulubione *zwierzę*¹⁾?

Interesuję się przyrodą, chętnie oglądam programy o różnych .....¹⁾, lubię też chodzić do ogrodu zoologicznego. Dobrze rozumiem, dlaczego

w zoo nie wolno dokarmiać . . . . .². Kiedy tam jestem, najbardziej lubię podziwiać tygrysy. Dużo o nich czytałem. Tygrys jest . . . . .³ drapieżnym, poluje np. na antylopy czy dziki. Wiem, że w ogrodzie zoologicznym wszystkie . . . . .⁴ są bezpieczne, również te, które lub jeść tygrys. Tam choremu . . . . .⁵ szybko pomoże weterynarz.

Lubię też zwierzęta domowe. Dawniej nie miałem żadnego . . . . .⁶, ale teraz mam psa, kota i rybki. Bardzo chciałbym mieć też papugę i chomika. Nie każdy wie, jak należy postępować ze . . . . .⁷. Przed kupnem trzeba się zorientować, jakie warunki należy zapewnić . . . . .⁸ i co powinny jeść.

Mama powtarza mi, że jeśli chcę mieć dobre wyniki w sporcie, to muszę dużo trenować, a na zawodach walczyć jak tygrys. Z kolei moja starsza siostra czasem mówi do mnie: „Nie zachowuj się jak . . . . .⁹!”. Ciekawe, co ma na myśli? To chyba komplement, bo ja lubię wszystkie . . . . .¹⁰!

A ty? Jakie jest twoje ulubione zwierzę?

2. Obejrzenie fragmentu filmu *Akademia Pana Kleksa (Lekcja kleksografii)*

Nauczyciel krótko informuje o książce i jej autorze, a także o adaptacji filmowej. Zadaniem uczniów jest zapamiętanie/zapisanie, jakie nazwy zwierząt pojawiły się w tym urywku.

Klucz: niedźwiedź (miś), lis, dzik, żubr, małpy, ptak lub nosorożec.

3. Analiza wybranych wierszyków ze zbioru *Zoo: Niedźwiedź, Lis⁹, Dzik, Żubr, Małpy* (Brzechwa 2013, 81–89).

3.1. Przykładowe ćwiczenia po lekturze wierszy i wytłumaczeniu nieznanych słówek:

3.1.1. Rozwiązanie krzyżówki na podstawie informacji z analizowanych wierszy

Krzyżówka

Trzeba uciekać, bo lis będzie . . . . .

Gatunek małpy.

Dorosły miś (też tytuł wiersza).

---

⁹ W kontekście tego wierszyka z młodszymi dziećmi warto wykorzystać plenerową zabawę „Lisy i zające” (Yeatman 1993, 15). Uczniowie (10–20 osób) dzielą się na dwie (w miarę możliwości równe) grupy – lisy i zające. Grupa lisów liczy głośno do dziesięciu, w tym czasie zające uciekają najszybciej, jak potrafią. Gdy lis złapie zająca, ten również staje się lisem i próbuje schwytać kolejne zające. Zabawa kończy się, gdy wszystkie zające zostaną złapane (wtedy może nastąpić zmiana ról – początkowa grupa zający staje się lisami).

Takie są kły dzika.
 Taki dziś jest miś.
 Żubr ma zrobić uprzejmą . . . . .

1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										

Hasło: . . . . .

Klucz

1.	G	R	Y	Z	Ł					
2.	P	A		W	I	A	N			
3.		L		I	S					
4.	N	I		E	D	Ż	W	I	E	D
5.	O	S	T	R	E					
6.	G	R		Z	E	C	Z	N	Y	
7.	M	I	N	Ę						

3.2. Skoncentrowanie się na wierszyku *Dzik jest dziki*

3.2.1. Nauka sprawnego czytania wiersza i wspólne odśpiewanie utworu¹⁰

3.2.2. Powtórzenie słownictwa, wprowadzenie tytułu nowego wierszyka

Przed Tobą wiersz *Dzik*, ale bez kilku wyrazów. Jakie wyrazy powinny być w miejscu kropek? Wpisz je w kratki, a następnie pozbieraj litery rozwiązania, którym jest tytuł innego wiersza Jana Brzechwy.

¹⁰ Inny wiersz Brzechwy, który chętnie jest śpiewany na tego typu zajęciach, to *Na wyspach Bergamutach* (podczas dwukrotnego słuchania piosenki uczniowie układają fragmenty piosenki w dobrej kolejności, po jej sprawdzeniu – odczytaniu wiersza – otrzymują tekst w całości. Wspólnie z nauczycielem analizują tekst, uczą się go poprawnie czytać/wymawiać, a następnie śpiewają. Na koniec uczniowie mogą zrobić plakat – narysować to, co zgodnie z tekstem

Dzik jest			1				, dzik jest zły,
Dzik ma	3		4				ostre kły.
Kto spotyka w						2	dzika,
Ten na drzewo szybko						5	.

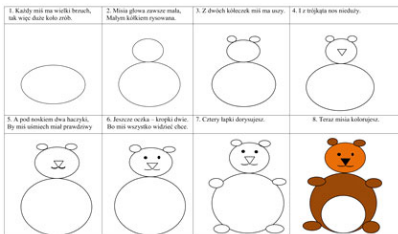
1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

oraz własną wyobraźnią znajduje się na Bergamutach (dzieci, prezentując swoje plakaty, muszą uzasadnić, dlaczego dokonały takiego wyboru). Inną formą aktywności plastycznej może być tworzenie własnych ilustracji do wierszy Brzechwy czy wykonanie zakładek do książek z motywami inspirowanymi tymi utworami. W przypadku młodszych dzieci świetnie sprawdzają się zaś kolorowanki ze zwierzętami (tworzone np. z wykorzystaniem nazw kolorów odpowiadających odpowiednim symbolom lub za pomocą łączenia punktów). Na lekcji dobrym sposobem aktywizacji młodszych odbiorców, wykorzystującym różne kanały percepcji, są tzw. rysowane wierszyki (wariant I: tekst czyta nauczyciel, uczniowie rysują; wariant II: praca w parach – jeden uczeń czyta tekst, drugi rysuje), np.:

Miś

Rysujemy misia dziś,
Zacznymy – oto miś.

Każdy miś ma wielki brzuch,
Tak więc duże koło zrób.
Misia głowa zawsze mała,
Małym kółkiem rysowana.
Z dwóch kóleczek miś ma uszy,
I z trójkąta nos nieduży,
A pod noskiem dwa haczyki,
By miś uśmiech miał prawdziwy.
Jeszcze oczka – kropki dwie.
Bo miś wszystko widzieć chce.
Cztery łapki dorysujesz,
Teraz misia kolorujesz.

(na podstawie: Waclawski 2017, 14–17)

Klucz

Dzik jest		d	z 1	i	k	i	, dzik jest zły,
Dzik ma	b 3	a	r 4	d	z	o	ostre kły.
Kto spotyka w		l	e	s	i	e 2	dzika,
Ten na drzewo szybko		z	m	u	k	a 5	.

Z 1	E 2	B 3	R 4	A 5
-----	-----	-----	-----	-----

4. Poznanie wierszyka *Zebra* i analiza jego treści.

5. Zadanie pracy domowej (kilka propozycji):

5.1. Nauka na pamięć wybranego wierszyka (uczniowie uprzednio ćwiczą wzorcową wymowę na lekcji z nauczycielem, a w domu z rodzicami i/lub nagraniem audio/wideo).

5.2. Napisanie krótkiego wypracowania pt. *Moje ulubione zwierzę*.

5.3. Napisanie krótkiego wierszyka o wybranym zwierzęciu.

Wiersze dla dzieci mogą być doskonałą inspiracją do tworzenia i wyszukiwania ćwiczeń wykorzystujących strategie ludyczne. Działanie takie służy rozwijaniu kluczowych sprawności (rozumienia ze słuchu, rozumienia tekstów pisanych, mówienia, pisania), opanowywaniu języka (gramatyki i leksyki) oraz poszerzaniu kompetencji komunikacyjnych, językowych i socjokulturowych. Praktyka lektorska pokazuje jednak, że może istnieć znaczący dysonans między programem nauczania, podręcznikami i zawartymi w nich utworami a realnym poziomem językowym uczniów oraz ich potrzebami (Krupa 1999, 311–312), co może działać demotywująco. Jak zauważa jedna z badaczek:

Stopień trudności niektórych tekstów jest wyższy niż poziom znajomości języka, dlatego nie należy wymagać od dzieci rozumienia całości, ale skupić się jedynie na słownictwie lub konstrukcjach gramatycznych dotyczących omawianego problemu. (...) Dzieciom w młodszym wieku szkolnym sprawia satysfakcję samo czytanie czy recytowanie rytmicznych tekstów, a celem zajęć nie jest dokładne zrozumienie treści całości tekstu ani objaśnienie wszystkich struktur gramatycznych. Lektor może jednak powracać do zaproponowanych wcześniej utworów na wyższych poziomach nauki języka i wówczas zwracać uwagę na nowe, nieomówione wcześniej zagadnienia (Dawidziak-Kładoczna 2008, 47).

Sposobem na promowanie polskiej twórczości poza granicami kraju są tłumaczenia. Wychodząc naprzeciw potrzebom najmłodszych przedstawi-

cieli Polonii w Słowenii, a także ogólnie dzieci w tym kraju, studenci polonistyki Uniwersytetu w Lublanie w ramach zajęć przekładowo-lektoratowych prowadzonych przez dr Joannę Sławińską wzięli na warsztat wybrane wiersze należące do „literatury czwartej”, w tym teksty Brzechwy. Dzięki ówczesnej lektorce, dr Marii Magdalenie Nowakowskiej, i wsparciu finansowemu Ambasady RP w Lublanie zwieńczeniem tej pracy była dwujęzyczna publikacja pt. *Kaj sončece vidi* (KSV 2014), na potrzeby której nasza studentka stworzyła ilustracje odwołujące się do tekstów w obu językach. Trud translatorski nad wierszami skierowanymi do dzieci uzmysłowił przyszłym adeptom polonistyki rolę i znaczenie tłumaczy, którzy w tym przypadku stają się autorami często zupełnie nowego tekstu, por. np.:

ZEBRA

Czy ta zebra jest prawdziwa,
Czy to tak naprawdę bywa?
Czy też malarz z bożej łaski,
Pomalował osła w paski?

ZEBRA

Ali je ta zebra prava,
ali se kdo poigrava?
Kdo ima v glavi slamo
in je oslu dal pižamo?

(KSV 2014, 20)

Ryszard Matuszewski, pisząc o twórcy *Kaczki dziwaczki*, nieco żartobliwie konstatuje: „Sekret poetyckiej urody wierszy dziecięcych Brzechwy leży także w zrozumieniu przez ich autora mniej paradoksalnej, niż się zdaje, prawdy, że dla dzieci należy pisać tak jak dla dorosłych, tylko lepiej” (Brzechwa 1981, 15). Z pewnością należy docenić kunszt pisarski autora zbioru *Zoo*. Warto wykorzystywać na lekcjach JPJOD tego typu utwory literackie, gdyż mogą one żywo zaciekać młodych odbiorców, przyczynić się do lepszej asymilacji języka i jego dziedzictwa. Takie podejście w długofalowej perspektywie służy kształtowaniu kompetencji interkulturowych/trans-

kulturowych (Białek 2009, 30; zob. też Baran 2015). Rozpięcie języka odziedziczonego między językiem funkcjonalnie pierwszym a obcym powoduje, że jego użytkownicy – jeśli będą dwujęzyczni¹¹ – mogą stać się budującymi pomosty „kulturowymi mediatorami”¹².

Literatura

- Achtelik A., Niesporek-Szamburska B., 2012, *Bawimy się w polski 1. Podręcznik do nauki języka polskiego dla dzieci*, Katowice.
- Achtelik A., Smereczniak M., 2005, *Formy teatralne a glottodydaktyka*, w: Garncarek P., red., *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej*, Warszawa.
- Bandura E., 2007, *Nauczyciel jako mediator kulturowy*, Kraków.
- Baran M., 2015, *Podjęcie skierowane na działanie w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Telus M., Zinslering A., Henning R.U., red., „Polski w Niemczech. Pismo Federalnego Związku Nauczycieli Języka Polskiego”, nr 3.
- Białek M., 2009, *Kształcenie międzykulturowe w edukacji językowej*, Wrocław.
- Brzechwa J., 2013, *Brzechwa dzieciom*, Poznań.
- Brzechwa J., 1981, *Wiersze wybrane*, oprac. i wstęp Matuszyński R., Warszawa.
- Czeniek A., 2014, *Aby polski nie stał się językiem obcym – o potrzebie zmian w kształceniu dzieci i młodzieży poza granicami kraju*, w: Biedrzycki K., Bobiński W., Janus-Sitarz A., Przybylska R., red., *Polonistyka dziś – kształcenie dla jutra*, t. 3, Kraków.
- Czerkies T., 2012, *Tekst literacki w nauczaniu języka polskiego jako obcego (z elementami pedagogiki dyskursywnej)*, Kraków.
- Dawidziak-Kładoczna M., 2008, *Wiersze i piosenki w nauczaniu dzieci języka polskiego jako obcego*, w: Witkowska-Gutkowska M., Grochala B., red., *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 16, Łódź.
- Dunin-Dudkowska A., Trębska-Kerntopf A., 1998, *Teksty prymarne, adaptowane i sekundarne w nauczaniu języka polskiego jako obcego na poziomie średnim – problemy i postulaty*, w: Ostromecka-Frączak B., red., *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni. Stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 10, Łódź.

¹¹ Dwujęzyczność rozumiem za Lipińską i Seretny jako „opanowanie dwu języków przez daną osobę w takim stopniu, jak wiekowo i społecznie jej odpowiadający ich rodzimi użytkownicy. Polega na umiejętności posługiwania się wszystkimi sprawnościami w języku ojczystym i drugim oraz na częstym i swobodnym ich używaniu w różnych sytuacjach i z różnymi uczestnikami aktu komunikacji. Wiąże się ona także z bliskim kontaktem z obydwiema kulturami i możliwością ich doświadczania (doznawania)” (Lipińska, Seretny 2012, 27–28).

¹² Określenie „mediator/pośrednik kulturowy” w literaturze glottodydaktycznej zwykle pojawiało się w kontekście nauczyciela, który wśród swoich podopiecznych powinien rozwijać kompetencję interkulturową (zob. Miodunka 2004; Bandura 2007; Czerkies 2012, 81–82, 95).

- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauuczanie, ocenianie*, 2003, Warszawa. (ESOKJ)
- Fastyn K., 2010, „*W Szczerbryżyszynie chryszcz bryżmi w trzcinie*”, czyli wykorzystanie wierszy Jana Brzechwy w nauczaniu języka polskiego jako obcego na poziomie A2, w: Zarzycka G., Rudziński G., red., *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego – 2*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 17, Łódź.
- Garncarek P., 1997, *Świat języka polskiego oczami cudzoziemców*, Warszawa.
- Hajduk-Gawron W., 2013, *Arydziela literatury polskiej w praktyce glottodydaktycznej. Zaadaptować czytelnika i tekst*, w: Hajduk-Gawron W., Madeja A., red., *Adaptacje I. Język – Literatura – Sztuka*, „Biblioteka Postscriptum Polonistycznego”, nr 3, Katowice.
- Komorowska H., 2005, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa.
- Kowalski M., 2005, *Między nami graczami. Gry dydaktyczne na motywach lektur szkolnych*, Gdańsk.
- Kozłowski A., 1991, *Literatura piękna w nauczaniu języków obcych*, Warszawa.
- Krupa Z., 1999, *Nauczanie polskiego jako obcego dzieci (6–10 lat) i młodzieży (10–14 lat) w okręgu Nord-Pas-de-Calais w północnej Francji*, w: Michalewska M.T., red., *Problemy edukacji lingwistycznej*, Katowice.
- KSV, 2014: *Kaj sončice vidī. Poljske otroške pesmi v prevodu študentov ljubljanske polonistike*, wybór i tłum. Balažic K. i in., oprac. Nowakowska M.M., Lublana.
- Lewiński P., 2001, *Oto polska mowa*, Wrocław.
- Lipińska E., Pukas-Palimaka D., 2009, *Literatura polska w szkołach polonijnych*, w: Cudak R., red., *Literatura polska w świecie*, t. 1, *Zagadnienia recepcji i odbioru*, Katowice.
- Lipińska E., Seretny A., 2012, *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie chicagowskiej diaspory polonijnej*, Kraków.
- Lipińska E., Seretny A., 2011, *Nowoczesne nauczanie języka odziedziczonego w szkołach polonijnych*, w: <http://dziennikzwiazkowy.com/sprawy-polonijne/nowoczesne-nauczanie-jzyka-odziedziczonego-w-szkoach-polonijnych/> [dostęp: 22.09.2017].
- Madeja A., Morcinek B., 2007, *Polski mniej obcy. Podręcznik do nauki języka polskiego dla średnio zaawansowanych*, Katowice.
- Markowski G., 2001, *Funkcje stymulacyjne technik zabawowych w procesie akwizycji języków obcych dzieci na przykładzie języka francuskiego*, w: Arabski J., red., *Teoria i praktyka dydaktyki języków obcych dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Katowice.
- Miodunka W., 2004, *Kompetencja socjokulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Zarys programu nauczania*, w: tegoż, red., *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Podgórska A., 2005, *Wielka księga zgadywanek*, Kraków.
- Siek-Piskozub T., 2001, *Uczyj się, bawiąc. Strategia ludyżna na lekcji języka obcego*, Warszawa.
- Skorek E.M., 1999, *Księga zagadek. 3880 zagadek dla młodszych i starszych dzieci*, Kraków.
- Torenc M., 2007, *Nauczanie międzykulturowe – implikacje glottodydaktyczne*, Wrocław.
- Wacławski A., 2017, *Rysowane wierszyki*, Poznań.
- Yeatman R., 1993, *Księga gier i zabaw. Ponad 1000 gier opowiedzianych w wielobarwnych obrazkach dla różnych grup dziecięcych, w domu i na podwórku*, przeł. Kachel M., Racibórz.
- Zarzycka G., 2010, „*Teatr czytelników*” jako dialog z tekstem literackim (na przykładzie inscenizacji wiersza Wisławy Szymborskiej »Pogrzyb«), w: Zarzycka G., Rudziński G., red., *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego – 2*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 17, Łódź.